

Stana Vukovac
(Slavonski Brod)

MARIANNA (MARIJA) JURIĆ ZAGORKA I ĐAKOVAČKI BISKUP JOSIP JURAJ STROSSMAYER

UDK 929 Jurić Zagorka, M.
929 Strossmayer, J. J.
Stručni rad
Primljeno: 13. 1. 2009.

U prilogu se pokušava utvrditi koje su dodirne točke i što je sve povezi-
valo bogate živote i djela dvaju znamenitih imena hrvatske povijesti i kul-
ture, novinarka i književnice Marianne (Marije) Jurić Zagorka i hrvatskog
velikana, biskupa, prosvjetitelja i mecena Josipa Jurja Strossmayera.

Ključne riječi: Josip Juraj Strossmayer, biskup, prosvjetitelj, mecena;
Marianna (Marija) Jurić Zagorka, prva hrvatska novinarka – žena, hrvat-
ska književnica.

Rođeni u istom stoljeću: Josip Juraj Strossmayer godine 1815, Marianna
(Marija) Jurić 1873. godine, dakle 58 godina kasnije, u istoj domovini Hrvat-
skoj, ali u dva njezina međusobno udaljena dijela. Strossmayer je iz Slavonije
(Osijek), Marianna (Marija) Jurić iz Negovca u Hrvatskom zagorju.

Stoljeća tek rađaju velikane, 19. stoljeće darovalo Hrvatima *Josipa Jurja
Strossmayera*, biskupa Biskupije đakovačko-srijemske, mecenu, hrvatskoga
prosvjetitelja. *Sve je dao domovini: srce, um, imutak i nebrojene žrtve, pa joj
pronio ime na sve četiri strane svijeta.*¹ On nije bio običan čovjek, bio je izu-
zetan, bio je *nestor hrvatski!*

“Strossmayer je ratom opustošenu Krajinu i krvava bojišta Slavonije
okitio spomenicima napredne Europe”, zapisao je povjesničar Matija Pavić.
*Josip Juraj Strossmayer nije samo sjajan meteor, komu bi se sviet samo za
časak divio i donekle ga spominjao, već je on kao blago Sunce, koje na život
diže i svaki plemeniti zametak da cvate i plod donese.*

Ivan Vitez Trnski stihom potvrđuje: “Hrvatska se s tobom na oblake
pope, / Svanu na vidiku prosvjetne Europe!”

¹ Zagorka: Magjari i Strossmayer. *Obzor*. br. 64, Zagreb, 1898, str. 1.

Marija Jurić Zagorka:

- najproduktivnija hrvatska novinarka i književnica prve polovice 20. stoljeća
- prvi ženski novinar u Srednjoj Europi
- Parlament u Budimpešti: “/.../ njezina pitanja pogibeljno inteligentna, opaske točne, primjedbe britke”²
- Europa nas literarno pozna po tome “prvom i jedinom ženskom novinaru u Hrvatskoj”³
- od 1895. do 1910. Marija Jurić je stalno zaposlena u redakciji *Obzora*, uglednih zagrebačkih dnevnih novina (preporučio je Strossmayer)
- piše romane, pripovijetke, kazališne i polemičke tekstove, zalaže se za ravnopravnost žena
- svojim romanima odvikavala čitatelje od tuđinske literature
- pokreće *Ženski list* (nastavak borbe za ženska prava).

“/.../ u Zagorke je gotovo neiscrpiva životna energija i otpornost koja se može mjeriti samo sa nepresušnom živošću njene fantazije. /.../. Krupne, duboke, malo zastrašene i kao nekud zagledane oči, pune pitanja i traženja.”⁴

I u djetinjem pogledu isto, kao i u pogledu zrele književnice i novinarke: “ista su tjeskobno zategnuta usta /.../ kad joj ih zategne koji tjeskobni čas. I onda je obično najljepša, najsimpatičnija i najistinitija. /.../”⁵

Jer Zagorka je “/.../ suvremena, borbena, odlučna i žilava žena, /.../ samo se svojom mukom progurala kroz život i sve što je postigla, ima zahvaliti svojem samoniklom talentu i neumornom radu”⁶

Tema ovoga rada povezala je dva ugledna imena hrvatske kulturne i političke povijesti hrvatskoga naroda; dva života koja nisu hodila usporedo; a ipak staze životne biskupa Strossmayera i Marianne Jurić povele i upriličile slučajan susret velikana i desetogodišnje djevojčice.

Njemu, Strossmayeru, radostan susret sa svojim hrvatskim pukom, posebno mladima, u hrvatskoj prijestolnici Zagrebu; njoj, Marianni Jurić, sitnoj, krhkoj djevojčici učenici IV. razreda u Samostanu sestara milosrdnica u istom

² Hodža Milan: O Zagorkinom radu. *Ženski list* 7/1931, br. 7, str. 27.

³ A. G. Matoš: Časkanja. *Hrvatska sloboda*, 4/1911, br. 235, str. 1-2.

⁴ Nina Vavra: O našoj Zagorki. *Ženski list*, 7/1931, br. 7, str. 24.

⁵ Vavra: Cit. dj., str. 24.

⁶ Vavra: Cit. dj., str. 24.

gradu, koja je dobila zadatak pozdraviti dragoga gosta, bio *luč*, putokaz u budućim trnovitim stazama životnim.

Ona prihvatila životne nedaće, borila se snagom duha, inteligencijom, pisanom riječju.

“Ljudi, koje sam sav život ljubila, nisu trebali moje srce. Oni su tražili malo ljubavi, a mnogo koristi! Ja pak imam duboko more čuvstava. To je sva nesreća moja! Da to more ne izađe iz svojega korita, ne poplavi sve i mene ne povuče s bujicom svojom, dielim ga na sve krasne, ali nieme i besćutne stvorove prirode. Oni mi neće ljubav uzvraćati, ali mi ne mogu niti bezbožno ljubav — hiniti. /.../. Kad sam izmučena i umorna, /.../ onda podjem u prirodu, na zeleno mahovlje položim glavu svoju i udišem svježi dah njezina života, očima cjelivam cvjetice oko mene i kad opet odem, jaka sam i odvažna i oporavljena.”⁷

Ovo je tužna i plemenita priča, iskrena ispovijed žene, koja od djetinjstva trpi: pljuske, kažnjavanje vezanjem za stablo, prekid obrazovanja i nasilnu udaju, progone, siromaštvo, a posjeduje natprosječnu inteligenciju, pa joj je *rad* radost. Ona želi pisati, biti novinarka, književnica.

“A veselo je radila uvijek, otkad ju poznam”, piše Nina Vavra, “upravo je sjala od radosti, baš usred najvećega posla. I dok je jedan završavala, već je zasnivala drugi i treći, i unaprijed se zanosila ljubavlju za taj novi, /.../, kao da je baš *rad* Zagorkin pravi elemenat, u kojem ona može najintenzivnije i najlagodnije živjeti.”⁸

Život sadržajan, ali ispunjen gorčinom, pa nije sretan; hrabro se nosi s teškoćama, trpljenjima, kroči stazama njegovim smjelo, uporno, a bistrina uma i stvaralačke sposobnosti novinarke i književnice — suputnice!

* * *

Josip Juraj Strossmayer ne korača istim životnim stazama, iako su i njegove životne istine često gorčinom začinjene. Tragamo za istinama njegovim u dugom, plemenitom životu, kojega su, možda, upravo gorčine usmjerile na putove velikana.

Kako prići Strossmayeru — kao svećeniku i biskupu, povjesničaru umjetnosti, arhitektu, političaru, saborskom zastupniku, velikom županu, domoljubu ili samo — čovjeku?

Bio je svestrana ličnost, erupcija talenta; znanje stekao obrazovanjem, posebnom marljivošću, a rastao u obitelji običnih skromno obrazovanih ljudi

⁷ Zagorka: Na osvjetku. Iz Dnevnika jedne žene. *Obzor*, 41/1900, br. 211, str. 1.

⁸ Vavra: Cit. dj., str. 24.

(otac porijeklom Nijemac, bavio se uzgojem i prodajom konja), mati Ana Erdeljac Hrvatica, brižna majka i supruga, odgojila sina putovima usmjerenim pobožnosti i vrlinama ljudskim.

Osječko, đakovačko, školovanje Josipa Jurja Strossmayera odlikašem obilježilo. Preporukom biskupa Sučića, nastavio školovanje u Centralnom Sjemeništu u Pešti. I tamo se isticao marljivošću, pa je ubrzo među vršnjacima zapažen kao najbolji.

Godine 1834. 19-godišnji student Bogoslovije Josip Juraj Strossmayer promoviran je na čast doktora filozofije. Kao klerik prionuo za nauku i samo za nju živio, sjećaju se njegovi prijatelji, ali i još nešto: skromnost, marljivost, suosjećanje s onima koji trpe, bile su odlike mladoga Strossmayera. Obilje nije bila suputnica životna, što će potvrditi zapis njegovih suvremenika:

“U Peštu bi ga prvih godina vozio otac na kolima, jer tada još nije bilo parobroda ni željeznica. Do Osieka bi se dovezao Ilijašević iz Oriovca, Mato Topalović iz Zdenaca, i Frico Dražić iz Karlovca, pak bi njih četvorica ili petorica putovali na jednim kolima do Pešte, a put bi znao sried raznih nepriklina trajati po šest do osam dana. Noćivali bi u raznim gostionama, većim dielom pod šupom i to jedni na kolima, a drugi pod kolima, pa to u najvećem strahu, jer je Ugarska tada bila puna razbojnika.”⁹

Godine 1837. završio je studij u Pešti; preuzima dužnost kapelana u Petrovaradinu, a već godine 1840. odlazi u Viši svećenički zavod pri sv. Augustinu u Beču. Izvanredni uspjesi koje je Strossmayer postigao izazvali priznanje pretpostavljenih, pa je već sredinom lipnja 1842. promoviran za doktora teologije. Vraća se u Đakovo, preuzima posao profesora religije; predmete fiziku i matematiku, predavao je do školske godine 1846/7, a zatim vodio biblijske studije.

To su bili radosni dani, jer mu obilje znanja koje posjeduje širom otvara vrata novih spoznaja. Đakovo je njegov dom; ovdje, u Sjemeništu počelo je njegovo teološko školovanje, koje je bilo čvrst temelj za nastavak obrazovanja, pa budući koraci životni — usponu vodili.

16. lipnja 1847. iz Beča stigao dopis đakovačkom biskupu Kukoviću od carskoga župnika Feigerlea (pamtio Strossmayera po izvrsnim uspjesima rigorozu), u kojem predlaže Kukoviću mladoga Strossmayera na mjesto ces. kralj. kapelana i direktora u Višem institutu u Beču. U Đakovu iznenađenje, ponos — njihov učenik Strossmayer pozvan u carski dvor, postao dvorski kapelan i direktor u Višem svećeničkom zavodu sv. Augustina u Beču.

⁹ Matija Pavić - Milko Cepelić: *Biskup J. J. Strossmayer*. Đakovo- Zagreb, 1900-1904., str. 30.

Strossmayer je rano zapažen svojim posebnim darom — govorništvom, lucidnošću, “a radi zamjerne svoje učenosti dobio odmah suplenturu kano-ničkog prava na bečkom sveučilištu”.¹⁰

Ambiciozan mladi Strossmayer raduje se ovoj primamljivoj ponudi, ali njegovi su životni putokazi — domovini usmjereni. Biskup Kuković povlači se s biskupskog položaja, pa je Strossmayrova želja za domovinom jača. On želi preuzeti Biskupiju, jer mu poziv biskupa nudi veću mogućnost pomoći stradaloj domovini. Stupnjevi njegova obrazovanja temelji, a marljivost, nepresušna energija, često i velika hrabrost u odlukama koje donosi, nisu kame-nički životnoga mozaika, nego kameni temeljci hrvatskoga prosvjetiteljstva. Slagao ih je besprijeckorno!

Kolovoz 1849. godine. Strossmayer ima kožno oboljenje na vlasištu glave, što ga čini nesretnim. Liječi se u Vöslauu, odakle piše Andriji Torkvatu Brliću 31. kolovoza 1849. godine:

“/.../ Ranolder nekoj dan Ožegoviću kaza: To je jedini čovjek, prot komu nitko ništ nema: al samo da je koju godinu stariji.” (Bira se novi đakovačko-srijemski biskup.)

Strossmayer je kandidat, a tek je u tridesetpetoj godini, pa se skeptici plaše da je premlad za brojne obveze koje čekaju budućega biskupa. Ipak, radosnu vijest objavile Gajeve *Narodne novine* (br. 199. od 23. studenoga 1849.); u uvodnom dijelu donijele izvještaj:

“Danas nam stiže radostan glas /.../. Njegovo car. kralj. i apostol. Veličan. naš mladahni car stolicu Djakovačke biskupije mladim rukama izručiti odluči, *imenovavši najvišim rješenjem* od 18. studenoga o. god. (1849.) za *biskupa djakovačkoga Josipa Jurja Strossmayera*, misnika iste Biskupije, doktora bogo- i mudroljublja, c. kr. dvorskog kapelana i upravi-telja Višeg bogoslovnog zavoda kod sv. Augustina.”

“*Dakle pala je kocka; dakle je moja malenkost izbilja 18. t. m. za bisku-pa đ. naimenovana*”, piše mladi 34-godišnji biskup Josip Juraj Strossmayer prijatelju, uglednom mladom političaru Brođaninu Andriji Torkvatu Brliću.¹¹ *Ja ostadoh uvijek, ko i sam i bio samo ću gledat, što je sviuh nas dužnost u kriepostima napriedit. Ladja, kad uzvodu ide, ako se svojski neupreš, borme ona će natrag.*¹²

Bio je to početak novoga puta ambicioznoga mladoga čovjeka, Josipa Jurja Strossmayera koji će *ladju*, na kojoj se našao kao *kormilar*, voditi napri-jed. Tako je obećao svojemu hrvatskome narodu. Proljeće 1850. godine.

¹⁰ Pavić-Cepelić: Cit. dj. str. 35.

¹¹ J. J. Strossmayer: Pismo Andriji Torkvatu Brliću, 20. 11. 1849. Arhiv Brlić, Brod n/S.

¹² J. J. Stross.: Pismo Andriji Torkvatu Brliću, 2. 12. 1849.

Mladi biskup Josip Juraj Strossmayer čeka u Beču svoju prekonizaciju. Vijest, da je hrvatski narod u domovini s radošću primio istinu o njegovu imenovanju biskupom, izazvala u njemu tihi nemir, koji se *radost* zove. Podijelio ju je s prijateljima Metelom Ožegovićem i Ivanom Kukuljevićem, rekavši: *Narod me u domovini s radošću očekiva /.../, pa valja da se i ja tomu narodu odužim i njegovim nadama odgovorim. Ja to i hoću.*¹³

Zajedno izrekoše geslo budućega djelovanja: *Sve za vjeru i domovinu!*

Bila je to hrabra odluka mladoga biskupa, koji nije čeznuo za visokim položajem uglednika, ali je znao da će upravo s visokoga položaja crkvenoga dostojanstvenika moći tražiti i naći put kako pomoći domovini rastrganoj problemima, tuđinskim pretenzijama na hrvatski teritorij; narod hrvatski sam, bespomoćan, surovo iskorištavan.

Što je vodilo mladoga biskupa Strossmayera na putu odgovornom?

“Ljubav osobito čudesa tvori”, zapisao je u *Putopisnim crticama*; ali i upornost i marljivost: “Sve može narod kad prigne, da se umno razvije i digne. /.../. Ozbiljnom radnjom i naporom smažu se i najveće prepone; a do slave inače se ne dospijeva, no kupanjem u znoju lica svoga. /.../ i štogod radimo, nastojmo da se od toga nikad postiditi ili pokajati ne uzmoramo.”¹⁴

To je činio sam, to je savjetovao drugima.

I nije se nikada stidio, jer je doista činio sve za hrvatski puk u domovini, a pomagao i Hrvatima u Bosni. Kada je početkom 60-ih godina 19. stoljeća okupio oko sebe bosanske franjevce i odlučio školovati njihovu mladež, bio je usamljen, a u pismu banjalučkom biskupu Marijanu Markoviću (Đakovo, 19. ožujka 1889.), Strossmayer se prisjeća tih dana:

“Kad je Bosna posve skoro osamljena i po svem svijetu /.../ zapuštena bila, ja sam ju u krilo svoje primio i dvadeset, mislim, i sedam godina oćinski upravo i bratski njegovao. /.../ jer se u istinu reći može, da su svećenici iz našega sjemeništa proiztekli /.../ svakoga štovanja dostojni svećenici bili /.../.”¹⁵

Iznenada, godine 1873. mađarske optužbe papi, da se bosanska omladina u Đakovu dobro ne odgaja, a u francuskim novinama Strossmayer je okrivljen da pomoću svojih franciskana buni bosanske katolike protiv Turaka. Istraga je razotkrila laž i klevetu, ali Mađari ne odustaju od svojih zahtjeva. Strossmayer u Rimu (1875), pokušava dokazati neistine optužbe, što je i uspio, ali — 16. rujna 1875. bosanski su franjevci-klerici ipak premeješteni u Ugarsku.

¹³ Cepelić-Pavić: Cit. dj. str. 417.

¹⁴ J. J. Strossmayer. *Slava preporoditeljem*. Zagreb, 1885, str. 16.

¹⁵ Strossmayer: pismo banjalučkom biskupu Markoviću. Đakovo, 19. ožujka 1889.

Trnje na životnim stazama našim uvijek se iznova pomlađuje, postaje oštrije... Samo lakoumni odustaju od staza trnovitih! Strossmayer i Zagorka nisu ih se plašili!

Ako tragamo za Strossmayerovim životnim istinama, ispriječit će se pred nama bogata Strossmayerova ostavština, koju čuva *Arhiv* Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti: 15.360 dokumenata, 12.000 pisama i telegrama... Doista, bio je *nestor* hrvatski!

“Nije zapisivao brojna putovanja, susrete s uglednicima i običnim ljudima; brojna korespondencija svjedokom je plemenita srca Strossmayerova, marljiva istraživača neznanog i neviđenog, graditelja, povjesnika hrvatske istine i povjesnika umjetnosti. Osjetio je i sam taj svoj propust, pa nakon smrti prijatelja mu Andrije Torkvata Brlića (1868.) upozorava brata mu Ignjata da zapiše sve što zna o Andriji i ocu njihovu Ignjatu Alojziju. Koristit će generacijama. *Kamo srieće da sam ja to od svoje mladosti činio!*”¹⁶

Zapisao nije mnogo, ali je učinio mnogo za domovinu Hrvatsku!

Književnik nije bio, ali njegova pisma prijateljima ili uglednicima svijeta izvor su istina njegova vremena i ugleda: “/.../ izvanredna rječitost na latinskom, njemačkom i francuskom, nadahnuta velikom kulturom i ljepota duhovnosti upotpunjavali su čar njegove ličnosti.”¹⁷

Izreka Strossmayerova *Ja to hoću* (pomoći domovini) potvrdila se bezbroj puta, od borbe za samostalnost Hrvatske u bečkom Carevinskom vijeću, osnivanja visokih kulturnih i znanstvenih institucija do brojnih obveza biskupa; velika ekonomija Biskupije, gradnja stolne crkve, zahtijevali su velikog umnika, marljiva i odlučna muža.

Teškoće nahrupile sa svih strana, posebno od neugodnih Mađara. Prvi neugodan susret s Mađarima doživio je godine 1846, kada je pokušao dobiti mjesto predavača dogmatike na peštanskom Sveučilištu (bio izvrstan student peštanskoga Sveučilišta). Mjesto nije dobio (iako je među svim natjecateljima pokazao najviše znanja), jer nije bio Mađar, “i jer se već u Pešti na Hrvate poprieko gledalo”.¹⁸ Da je tada primljen na Sveučilište peštansko, staze hrvatske istine ne bi bile iste.

Mladost hrvatska je posebna briga biskupa Strossmayera. On mlade ljude svoje domovine poštuje, vjeruje im, pomaže, a kada se ukaže prigoda, Strossmayer savjetuje:

“Ti pako častna mladosti moja, ti najljepši cvietu u vrtu narodnjem, ti jedina nado bolje budućnosti naše, ti plemenita baštinico briga i želja naših,

¹⁶ Stana Vukovac: Strossmayer kao putopisac. *Književni Osijek*, Osijek, 1996, str. 223.

¹⁷ Vladimir Koščak: *J. J. Strossmayer i Rački. Politički spisi*, Zagreb, 1971, str. 14.

¹⁸ Cepelić-Pavić: Cit. dj. str. 34.

tebi ja osobitim načinom na dušu i srce stavljam /.../. Danas je više slobode u školah naših, /.../. To je pravo, jer je željeti, da se mladež od prvih nogu priuči ravnati se ne sa strahom, nego okom božjim /.../ i živim čuvstvom časti i ponosa. Ali čim je manje danas zapta vanjskoga, tim je nuždnije, da mladež sama sebi disciplinom i čuvarom bude. Vjeruj mi mladosti moja, da je disciplina svakom vas do groba nuždna, /.../. Moja častna mladosti! Velikih i priekih je u narodu nužda, a malo nas je, da jim doskočimo: /.../. Treba narod naš umnijih i odlučnijih borioca /.../; treba svetijih, revnijih i rječitijih svećenika; treba vještijih i pripravnijih učitelja za škole i učilišta naša; treba radenijeh, svjestnijih i okretnijih činovnika /.../, treba umjetnika, trgovaca, ratara i obrtnika sposobnijih i okretnijih da u tih poslovih od tudji-ne posve neovisimo; treba nam i u narodu našem više svjetla, više sviesti, više značaja, više mara, štednje i blagostanja.”¹⁹

Mladost je temelj svakoga naroda, zna to Strossmayer, ali zna da ju treba poučiti, polako, sustavno: od prvih spoznaja obiteljskoga doma, do obrazovnih institucija, crkve. S mladima je, uz njih cijeli svoj plemeniti život, njihov zagovornik, dobročinitelj.

* * *

Marija Jurić Zagorka našla se u tom izboru nešto kasnije, jer je u vrijeme Strossmayerova posjeta vinkovačkoj Gimnaziji 1879. godine Marianna šestogodišnja djevojčica, koja tek korača svoje prve životne korake. Nisu bili djetinje radosni; sazrijevala je brzo; gradila svoj krhki organizam za surove životne istine koje će morati nositi cijeli život. Život joj ipak ostavio svijetao trag! Znatiželjna, uporna i smjela počela svoje obrazovanje u *Školi sestara milosrdnica* u Zagrebu. Odlikovala se marljivošću, pa se ubrzo našla među najboljim učenicama Škole.

Grad Zagreb očekuje posjet biskupa Strossmayera, čiji su grandiozni pothvati — osnivanje Akademije znanosti i umjetnosti (1867.), otvaranje hrvatskoga Sveučilišta (1874.), gradnja zgrade Akademije u Zagrebu, otvaranje Galerije slika pri Akademiji 1884., gradnja impozantne stolne crkve u Đakovu (posvećena 1882.), školovanje bosanskih franjevacu u Đakovu punih 27 godina, materijalno pomaganje nadarenih učenika, studenata, institucija... Brojni su razlozi velikoga poštovanja.

Ove životne istine Strossmayerove izazivale su divljenje suvremenika u zemlji i svijetu, a fra Grgo Martić piše Andriji Torkvatu Brliću 29. siječnja 1861: “Bog poživio junaka Mecenu kad može na toliko stranah.”

Znao je hrvatski narod velike zasluge biskupa Strossmayera, pa su svečanosti grada Zagreba pripremljene u njegovu čast, za sve stanovnike velika

¹⁹ Strossmayer: *Govori*. Priredila S. Vukovac. Vinkovci: Privlačica, 1994, str. 85 (Stross. pri otvorenju Gimn. 1879.).

radost. Učenice *Škole sestara milosrdnica* uključene u svečanost, a zadatak: pozdraviti biskupa, dobila Marianna Jurić.

“Bijaše grad pretvoren u more svijetla, /.../ zastave su se njihale u noćnom zraku i ponosno lepršale /.../. Svuda su naviještali mnogobrojni lampijoni i sjajan vatromet, da Zagreb svetkuje. /.../. Moje djetinje oči tražile su u toj sili naroda /.../ velikoga dobrotvora.”²⁰

Okupljeno mnoštvo spriječilo djevojčici vidokrug, pa nije vidjela biskupa.

Znala je: *sutra* je njezin dan. Plašila se te istine, i na tren požalila što učiteljica nije odabrala drugu djevojčicu da pozdravi biskupa, ali kako drukčije ne može biti, uporno je ponavljala napisani tekst pozdrava. *Sutra...* Hoće li moći, znati? Boji se!

Sutradan prosulo se gradom jutarnje svijetlo sunčano.

“U jutro me rano obukoše u posve novu bijelu odjeću, dadoše mi veliku i prekrasnu kitu cvijeća u ruku, pa me odvedoše s ostalima u crkvu. Sv. misu služio je sam biskup. Tuj sam ga vidjela prvi put. Ono dobrostivo lice, ono sveto držanje i polagane kretnje, pa onaj tako čisti mladenački i odlučni glas, kojim je čitao latinske molitve, ulijao je u dušu moju toliko pobožnog čuvstva /.../ prama velikom biskupu. /.../. Jest, kod ove mise, to mogu pred nebom i zemljom reći, molila sam prvi put za domovinu /.../ prvi put sa znanjem, da je rodoljublje nešto veliko, /.../ sveto.”²¹

Dugo očekivani trenutak susreta s biskupom upravo je pred njom. Zabrinuta je. Tiho ponavlja naučene riječi, ali ne zna što će s cvijećem.

“Ja sam svoju kitu cvijeća brzo pustila na zemlju, pa se snizila na koljena i sklopila ruke, kad se približio k meni. Cvijeće su dignuli, pa mi se nasmejnhuli. /.../.

‘Glasno’, — prišapne mi učiteljica, /.../ i govorila sam glasno, možda glasnije nego li ikada, a oči uprla ravno u hrvatskoga velikana. /.../ upitao me za ime, za rod, u koju školu idem. Ja sam odgovarala /.../ glasno i razgovjetno. /.../ pitao je katehetu i učiteljicu, da li sam dobra učenica, pa kad me ovi pohvalili, spusti mi biskup svoju svetu desnicu na glavu i reče mi: ‘*Hvala ti dijete moje, Bog te blagoslovio na čast i korist domovini*’. Ni sama ne znam kako sam ostavila dvoranu, ali to znam, da su se ove rieči velikoga dobrotvora /.../ duboko ucijepile u dušu moju.”²²

Ruka biskupova na glavi djeteta ljubav poslala, a ova se u srce djevojčice trajno pohranila. Bio je to prvi susret djevojčice Marianne i biskupa đako-

²⁰ Zagorka, Marija Jurić: J. J. Strossmayer. *Bršljan*, 12/1897, str. 10.

²¹ Zagorka: Cit. dj, str. 111, 114.

²² Zagorka: Cit. dj. str. 114.

vačkoga Josipa Jurja Strossmayera. Dječje srce prepuno radosti sačuvat će trajno ovu lijepu uspomenu, ovaj neponovljivi susret.

Odrasla je Zagorka doista služila “na čast i korist domovini”, kako joj je poželio Strossmayer.

Desetogodišnjoj djevojčici počeli se otvarati neki novi svjetovi; putovi k njima nametnuli se malenoj bistroj djevojčici, pa ona rano uzima za svoju životnu družicu *pisanu riječ*, a *istina* pošla s njom i ostala vjerna jedna drugoj cijeli život.

Marianino djetinjstvo nije svijet lutaka i sitnih dragih stvari koje nudi ova rana dječja dob. Nema tih sjećanja u njezinim zapisima. Trnovite staze životne ponudile se djevojčici još u ranom djetinjstvu, kada je u domu roditeljskom (u kome nije bila voljena), znatiželjom gonjena, odlučila provjeriti što se nalazi na velikom papiru, u koji je njezin otac tako uporno gledao.

Kada je on nakratko izašao iz sobe, znatiželjna djevojčica pride stolu, uzme novine, ali bezbroj slova zaplesase pred dječjim očima, pa ona potraži očeve “staklene oči”. Nisu pomogle. Iznenada se vratio otac.

“Cviker mi s nosa padne na stol i razprsne se. Na mojem licu /.../ pljuska! Ovo je bilo moje prvo poznanstvo s novinama. Šest godina kasnije odigrala se značajna repriza /.../ u samostanskom konviktu. /.../. Snadje me misao: /.../. *Samostanske novine*. /.../. Ove sam novine napisala olovkom u jednom jedinom primjerku.” Ljutita prefekta nagradila malu novinarku — pljuskom!²³

Je li *pljuska* bila pečat jednoga početka novinarskoga tvrdoga kruha mudre mlade žene? Možda! Ona će izabrati novinarski poziv i pokloniti ljubav pisanoj riječi, a kroz novine imati svakodnevnu direktnu komunikaciju s čitateljstvom. Zagorka će smjelo krenuti: od pljuske do novinarkе europske reputacije, “prve političke novinarkе u jugoistočnoj Europi početkom 20. stoljeća” (J. Horvat 1962.).

Marija Jurić je žena, i tu počinju teškoće: *novinar* u suknji — nezamisliv!

“Vi ste se malo prerano rodili. Vi ćete imati težak put, ali /.../ ću vam pomoći /.../. Dobro je da upamtite: vas bi jedna socialnija sredina primila s veseljem i uvažavanjem. U ovoj našoj /.../ doživljavat ćete još mnogo glupog smieha i nepismenih prigovora, /.../ i vi ćete stalno trošiti mnogo vaših snaga u borbu, da vam dopuste raditi, da vas uobće priznaju novinarom. Ipak ste nepobitni novinarski talent /.../.”²⁴

²³ Zagorka: Moraš biti “i nešto i netko”. Iz moje novinar. bilježnice god. 1895. *Zabavnik*, 2/1944, br. 72, str. 8.

²⁴ Zagorka: Kako sam postala plemkinjom. *Zabavnik*, 2/1944, br. 74 (Zagorka i zastup. oporba F. Potočnjak).

Krenula smjelo, ali se nižu neugodnosti, poniženja, već od najranije mladosti. Prisiljena na neželjeni brak s Mađarom, u sedamnaestoj godini, bila je užasna istina njezina života, koju nije mogla podnijeti, stoga se odlučuje na bijeg, preodjevena u odijelo sobarice.

“Pozovem djevojku /.../ Slovačinju, /.../. Za deset časaka proda mi svoje slovačko odijelo, rubac za glavu i čizme. Brzo svežem mali svežanj svojih rukopisa, svoj nakit, nešto maramica i sto forinti, uspnem se na tavan željezničke stanice. Odatle prijeđem na tavan susjedne zgrade i sidem drugim stepenicama dolje. Nađem se između vlakova, koji su se na toj stanici križali, /.../ brzo uđem u jedan vagon i sjednem u kut među putnike. Lokomotiva zasopti mojim rođenim plućima... Vlak pojuri...”²⁵

I dok je putovala u nepoznato i u veliku neizvjesnost, Marija je, u mislima, proživjela udaju za stranca koji se zvao suprug — a slika odlaska s njim u Mađarsku živi u njoj intenzivno; gutala je suze oproštaja s dragim joj ljudima koje je ostavljala: seljaci s kmetskim ostacima izrabljivanja, koje je voljela, za koje se borila.

“Kad sam s očajem u duši s novim gospodarom svojega života odlazila u Mađarsku, sakupila se i družina i sva sela oko kočije i svi su plakali... Oni koji su me gurnuli u nesreću, otjerali su ‘buntovnu bandu’ na cestu. *Ja sam osjećala kako je sva cesta posuta njihovim suzama...* To su bili jedini pravi prijatelji što sam ih imala na putu kroz pustinju svoga osamljenog, gorkog života!”²⁶

I Marijina će *životna cesta* često biti posuta njezinim suzama; neće ih vidjeti nitko, a *rad i pisana riječ* postat će njezini najveći prijatelji.

Već 1891. godine 18-godišnja Marija napravila je litografirane novine (100 primjeraka) i nazvala ih *Zagorsko proljeće*, a namijenjene su zagorskoj mladeži. Ime glavnoga urednika *M. Jurić Zagorski*. Nitko nije poznavao urednika Zagorskog. Uskoro je ovo ime uzela za svoj pseudonim te bila poznatija pod imenom *Zagorka*, nego svojim punim imenom: Marianna, Marija.

Prvi novinarski zapisi Marije Jurić Zagorke — tužna istina hrvatska na kraju 19. stoljeća:

“Mađarski kondukteri na slavonskoj željeznici izvikivali su samo na mađarskom, a katkada i u njemačkom jeziku ime stanice i broj minuta koliko će vlak stajati. Seljaci i radnici nisu poznavali ovih jezika, pa su ulazili i izlazili u krive vlakove, čime su gubili vrijeme i plaćali globu, a kondukteri su ih nazivali marvom i nemilice tukli /.../.” (Događaj na željezničkoj postaji 1895.)

²⁵ Bora Đorđević: *Zagorka - kroničar starog Zagreba*. Zagreb, 1965, str. 134.

²⁶ Đorđević: Cit. dj. str. 136.

Zgranuta viđenim, Zagorka je napisala svoj prvi članak o ovom nemilom događaju pod naslovom poklika mađarskih konduktera *Egy percz* ("Jedna minuta") i poslala ga uglednom zagrebačkom dnevnom listu *Obzor*, koji ga je objavio u br. 2, 31. listopada 1896. Odlika ove mlade novinarkinje bila je kritička istina, dopunjena trenutnom političkom situacijom.

"Kao da mađarskim kondukterima nema tko reći, što im je dužnost. Naša gospoda mađaroni na vladi natječu se, kako će što više ugoditi i na ruku biti potomcima Arpada, /.../. A narod? Taj trpi i trpjet će. Ali gospodo, pazite! Mogli biste doći do stanice, na kojoj će narod vašem opstanku zaviknuti 'Egy percz!'"²⁷

Članak izazvao senzaciju. Zagorka pozvana, bujicom riječi upozorena da je svojim člankom upropastila ugled *Obzora*. Mirno je saslušala uvrede, a kada se zamjenik urednika Hranilović javio informacijom, o pismu biskupa Strossmayera uredniku Pasariću, u kojemu traži da autora članka s naslovom *Egy percz*, svakako zaposli u *Obzoru*, doživjela je unutarnju radost. Strossmayer — uspomena iz ranoga djetinjstva i poruka biskupova "budi na čast i korist domovini" bljesnula u sjećanju.

Zagorka nije uplašena drskošću moćnika, nije odustala od namjere pisati, novinarkom postati. Godine 1896. nalazi se u posjeti ujaku u Srijemskoj Mitrovici. Prati zbivanja na hrvatskoj proslavi, na kojoj je došlo do izgređa, pa evo sadržaja za (tajno pisani) članak u tamošnjem *Hrvatskom Braniku*. Znatiželjni ukućani pretražili Zagorkine stvari, našli članke, a ljutiti ujak odlučio otkazati gostoprimstvo. Urednik *Hrvatskog Branika* Nikola Dogan žalio za Zagorkinim odlaskom, platio honorar 10 forinti, ali joj savjetovao da nastavi ovim poslom, jer nosi novinarski talent.

Doista je i sama to osjećala, ali kako do željenoga zanimanja?

17. listopada 1896. godine Zagorka je poslala pismo biskupu Strossmayeru moleći njegov zagovor za posao novinarkinje i materijalnu pomoć. "Srce moje teži za slobodnim radom za domovinu. Učila bih tako rado, za usavršenjem težim /.../ da u trpljenju nađem svoj izgubljeni život." Moli biskupovu preporuku nekom uredniku novina, za suradnicu u uredništvu. Biskup otvorio put...

U Zagrebu je posjetila ugledni dnevni list *Obzor*. Ponudila svoje članke, u nadi da bi ovdje mogla dobiti posao. Naišla na zgražanje, ironičan smijeh, a onda poruka: "/.../ tko hoće pisati u *Obzoru* mora biti i netko i nešto".

Netko? Tko je to? – zanimalo je Mariju. Neugodna saznanja doživjet će uskoro.

²⁷ Vinko Brešić: Marija Jurić Zagorka. U: *Autobiografije hrvatskih pisaca*. Zagreb, 1997, str. 451.

Prilike u Hrvatskoj nemirne, Mađari nezasitni; izbori za Hrvatski sabor. Razboritost Zagorkina zapazila neke mutne političke vode, pa ona anonimno šalje novinske informacije u mađarski socijalistički list, i druge opozicione novine u Budimpešti. Istovremeno prevodi članke na hrvatski jezik i šalje ih *Obzoru*, koji ih objavljuje, iako urednici ne znaju tko je autor.

Kasnije, kada je na galeriji u Saboru slušala međusobne optužbe političara, tko je od njih autor spomenutih članaka, Zagorka donosi odluku:

“Obuzima me vrtoglavica i uzimam sve rukopise i pisma poštanskih redakcija i nosim uredniku *Obzora* /.../. Za tjedan dana prima ravnateljstvo tiskare Strossmayerov nalog, da se pisca članka namjesti za referenta iz mađarske politike.”

Iznenadena i radosna. Dobila posao u *Obzoru*, za trideset forinti mjesečne plaće.

“Nisam mogla progovoriti! Još su mi pokazali pismo biskupa Strossmayera, upravljeno na ravnateljstvo *Obzora*, gdje sam biskup između ostalog piše: ‘/.../ iz svih, po mene i mojem tajniku Mons. Čepuliću pročitanih članaka i dopisa u peštanske novine proizlazi nepobitno, da je gospodin Bog odlučio podieliti novinarski talent i ženi, /.../ i zato neka ravnateljstvo odbaci sve predrasude i namjesti ovu ženu — koja je — kako se jasno razabire iz mađarskog pisma — odbila vrlo liepu ponudu u Budimpeštu iz idealističkih osjećaja’.”²⁸

U redakciji žurba, nemir, nezadovoljstvo. Zagorka opet pozvana, a predsjednik tiskare dolazi u redakciju, pa ljutito upozori Zagorku: “Starac Strossmayer više ne razlikuje ženski mozak od muškoga. Novinarsko je zvanje isključivo muško, a vi baš po ničemu nemate sposobnosti za pero. Tko hoće da piše u *Obzor*, mora biti *netko*! Dat ćemo prilike Strossmayeru, da sam uvidi, kako je ženska u novinarskoj redakciji — kulturni i moralni škandal! /.../.”

Brza u misli, Zagorka je realna i u procjeni, te ubrzo vijest putuje iz Zagreba do Budimpešte, Beča, od Masaryka i Strossmayera... Poželjeli ju njemački listovi za dopisnika, urednika, ali pod uvjetom - diktata! Pešta bi ju odgojila u “dobru mađarsku spisateljicu”, ili austrijsku, svejedno!?

Marija odbija prijedlog, a Strossmayer odgovara:

“Spisateljicu možemo mi od nje učiniti u Hrvatskoj. Ona je pobjegla iz imućne kuće svoga muža i roditelja u bijedu da može pisati, a to je najbolja podloga, da će od nje nešto biti.”

Radovala se preporuci biskupa Strossmayera, ušla u redakciju uglednih novina, ali nije slutila koliko će se gorčine razliti upravo tu, u redakciji *Obzora*.

²⁸ Zagorka: Danas lakrdija, ali — nekoć... *Zabavnik*, 2/1944, br. 79.

Mnogo godina kasnije, zapisala Zagorka sjećanja na ljude koji su drskoću i surovošću pokušali poniziti ženu, koja je svojom inteligencijom, strpljivošću i radom pobijedila predrasude. Smještena u maloj sobici uspješno je radila posao novinarke, ali to joj nitko nije htio priznati. Ipak, potreba za novom marljivom novinarkom prisilila uredništvo da Zagorki povjeri ugodniji radni prostor i veliki dio novinskoga posla. Presretna iznenadnom promjenom odnosa pretpostavljenih, osjetila je radost: “Bio je to najveći, najsvečaniji dan u mojem životu!”, zapisala je Zagorka u *Zabavniku* 1944.

Ipak, zgražanja posjetilaca ne prestaju, kada ugledaju ženu u redakciji novina: “/.../ vrata se otvore, ulazi posjetnik, ali se zaustavi, zine u mene, smrkne se, nešto promrmlja, zalupi vratima /.../ naleti novi odličnik, stane kao skamenjen, izbulji oči — nasmije se i ode. Treći je ostao zaprepašten kao pred kugom i pobjegao.”

I tako svaki dan, zgražanje pred istinom: žena novinar! Jedan posjetilac uzviknuo: “Zar je uredništvo *Obzora* postalo cirkus?”²⁹ Nije uredništvo *Obzora* postalo cirkus, nego dobilo mladu talentiranu ženu, Mariju Jurić Zagorku, koja je pokrenula lavinu promjena u novinarstvu, a *istina* postala dominantna na stranicama novinskim... Strossmayer probudio Marianninu zapretanu djetinju ljubav prema domu i domovini, a odrasla Marija-novinar-ka prati Strossmayerova velika djela s poštovanjem; ona su joj inspiracija za nove pothvate u obrani malih ljudi s kojima je rasla, a oni su bili jedini koji su ju voljeli. Rastanak s njima, njihove suze rastužile Mariju, pa joj se činilo kao da je “sva cesta posuta njihovim suzama”.³⁰

Strossmayer putokaz, oslonac, kada je najteže, a novinarka Marija prati biskupa, šalje novinske izvještaje; čitateljstvu nudi istinu o njemu. Josip Juraj Strossmayer je na putu u Rogašku Slatinu. I novinarka Marija je među mnoštvom koje želi pozdraviti gosta na njegovu putu i dolasku u lječilište. Novinarka zapisuje:

“Među šiljastim brdinama, koja su obrasla svježim, zelenim šumama, leži tik hrvatske medje prekrasno ljetovalište Rogatačka Slatina. Ljetovalište je lijepo i moderno: gotov gradić, smješten u hladovini zelenog perivoja, nad kojim je nebo prosulo zdrav i čist zrak. /.../. U tom perivoju zelene Štajerske ljetuje i odmara se veliki biskup Strossmayer.”³¹

Marija je ponudila istinu koju je lirskim ruhom odjenula. Kako bi družice to učinila novinarka – književnica?

“Nestrpljivo čekah čas da ga vidim licem u lice”, piše Zagorka, jer je zadnji njihov susret bio u Zagrebu, davno... Ubrzo se našla među mnoštvom

²⁹ Zagorka: Cit. dj. br. 79.

³⁰ Đorđević: Cit. dj. str. 136.

³¹ Zagorka: U Rogatačkoj Slatini. *Obzor*, 39/1898, br. 178, str. 1-2.

posjetilaca koji su došli pozdraviti dragoga gosta. Biskup je imao dermatološke promjene na koži glave, pa je svake godine, prema savjetu liječnika, dolazio u Rogašku Slatinu. Cijelim putem od Đakova, na željezničkim postajama čekali bi stanovnici okolnih mjesta, u želji da pozdrave biskupa Strossmayera, a pred kućom biskupova boravka u Slatini, našla se i Zagorka. “/.../ činilo mi se da se vraća i obnavlja onaj daleki čas iz sretnoga doba” (Djetinjstvo: Susret s biskupom Strossmayerom u Zagrebu).

Posjetitelji iznenađeni jednostavnošću prostorija koje će biti kratko vrijeme biskupov dom, a u tom prostoru zračila biskupova srdačnost, “pa sam već u taj prvi čas opaziti morala, da ovaj velikan do vanjskog sjaja /.../ ne drži, /.../”.

Novinarske životne staze nisu slijed uobičajene svakodnevice, nego se različite životne istine nameću iznenadno, gorčinom ili radostima. Zagorka ih slijedi slažući precizan mozaik zbivanja hrvatskih istina na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, i tijekom zbivanja prve polovice 20. stoljeća. Na prijelazu stoljeća biskup Strossmayer je centar njezine pozornosti, posebno odnos Mađara prema njemu. U ožujku 1898. godine Zagorka je *Obzoru* objavila članak *Magjarsko mudrovanje o biskupu Strossmayeru*, upozoravajući čitateljstvo na svečano proslavljenu 60-godišnjicu svećenikovanja biskupa Strossmayera, koju Mađari nisu prihvatili.

“/.../ gotovo izgubiše glavu, kada se pročulo, da je veliki biskup odlikovan u katoličkoj crkvi riedkim odlikovanjem ‘sacri palii’ (bez dozvole i privole u Budimpešti). I do sada su Magjari štošta zamjerali papi Lavu XIII, ali ovo iznenadjenje ma upravo ne mogu zaboraviti. /.../ donio je talijanski list *Italia* /.../ sastavak o biskupu Strossmayeru, u kome sjaj njegova imena izpodređuje sa sjajem *Gladstonea* i *Bismarka*, tvrdeći da je poviest ta *tri* imena zabilježila kao imena trojice najvećih ljudi našega vieka.”

Mađarski list *Pester Lloyd* otkriva tajnu davnog nastojanja pape Lava XIII. da Strossmayera okiti *kardinalskim šeširom*. Nije bilo moguće provesti ovu papinu namjeru, a Zagorka zaključuje: “Ali u Rimu vide i znadu, da on sjaje kao dika crkve i svoga naroda i bez kardinalskog šešira, a znadu i to što vriedi biskup Strossmayer u zemlji svoga naroda, kao idealna osovina nastojanja, kojemu je on predstavnikom.”³²

U *Obzoru* br. 64, 19. ožujka 1898, Zagorka nudi novi naslov *Magjari o Strossmayeru*.

Strossmayer je svojim djelima i narodnom ljubavlju postao biskupom čitavoga hrvatstva. Stoga, kada se kaže *naš biskup*, hrvatski biskup, i ne treba njegovo ime spomenuti, piše Zagorka, naglašavajući, da proslava posvećena

³² Zagorka: Magjarsko mudrovanje o biskupu Strossmayeru. *Obzor*, 39/1898, br. 60, str. 1.

njemu, “nije slava njegove osobe, nije slava njegove Biskupije; slava je to svih Hrvata /.../ čvrsti vez, koji spaja sve Hrvate, koji u svima drži budnu narodnu svijest, koji sve napunja ponosom i nadom. /.../. On je stvorio ognjište jedinstva, on je stožer čitavoga našega rada za jedinstvo; /.../. Prosvjeta, /.../ kojoj je on otac, sve nas okuplja /.../ u jedno kolo, tako da po njemu sve hrvatske duše sastavljaju jednu dušu, onu, koju zovemo Hrvatska”.

Zna, sada već iskusna novinarka Zagorka, kako se Mađari ne slažu s njezinim tvrdnjama, kako ne vole Strossmayera, stoga ona navodi istinite događaje, kao tvrdnje svojih zapisa.

Znaju Mađari koliko je velik ugled Strossmayerov u njegovu narodu, ali i u svijetu, pa i njihovo javno priznanje nije izostalo:

“Ma kakova politika medju nama vladala, biskupa Strossmayera Hrvatskoj priznati moramo. /.../ Mora se priznati, da je on najumniji svećenik u Europi. Da vam zavidjamo Strossmayera, velite? To je posve naravno, ima i većih i moćnijih država i zemalja, koje bi htjele jednoga Strossmayera zvati svojim. Hrvati znadu zašto ga uzveličaju; on je riedka pojava u redu svjetskih velikana. To se priznati mora; /.../. Ali da bismo mi htjeli, da Hrvatska nije uobće ni imala Strossmayera, to je također istina.”³³

Zagorkina novinarska aktivnost sve je zapaženija; posebno se isticala kao politička novinarka.

Čehoslovački ministar prosvjete i sveučilišni profesor dr. Milan Hodža bio je narodni zastupnik *Parlamenta* u Budimpešti. “Mi smo jedini u ono doba u starom ugarskom parlamentu radili za pravu demokraciju i narodnu ravnopravnost. /.../. Naše borbe u ugarskom parlamentu i na ulicama Budimpešte i na svim periferijama bijahu vodjene s oduševljenjem i požrtvovnošću i s krasnim elanom. Madžarska nas je vlada prostački progovila. /.../.”³⁴

Hodža nam je ponudio političke istine peštanskog *Parlamenta*, u kojem se, kao dopisnica lista *Obzor* iz Hrvatske, pojavila novinarka Marija Jurić Zagorka. “To biljaše senzacija!”, zapisao je Hodža. “Gospodja Zagorka brzo je zavladała nad situacijom. Tko bi se od madžarskih ministara i narodnih zastupnika /.../ bio usudio otkloniti malu elegantnu damu, čija su pitanja bila pogibeljno inteligentna, opaske točne, primjedbe britke?”³⁵

Zapažena i poštovana među mnogim stranim novinarima, koji su, nakon informacije da ona radi kao novinarka u zagrebačkom *Obzoru* deset godina, pripremili joj malu svečanost, a strani novinari slali zapise svojim redakcija-

³³ Zagorka: Magjari o Strossmayeru. *Obzor*, 39/1898, br. 64, str. 1.

³⁴ Milan Hodža: O Zagorkinom radu. *Ženski list*, 7/1931, br. 7, str. 27.

³⁵ Milan Hodža: Cit. dj. str. 27.

ma o hrvatskoj novinarki Zagorki. Novinar *Figaroa* Duboyer napisao opširan članak o Zagorki; poljska *Nova Reforma* objavila životopis Zagorke i više prijevoda Zagorkinih radova (*Roblje* i nekoliko crtica). I ruske su novine pohvalno pisale o Zagorki, a također i talijanske, njemačke, američke novine. Svima je bilo veliko iznenađenje: desetogodišnji novinarski rad žene – novinara.³⁶

Parlament u Budimpešti otvorio Zagorki vrata Europe, pa ona nakon političkih promjena napušta mađarski Sabor, vraća se u Zagreb, no ubrzo novi novinarski zadaci iz Beča. Nije nam zadaća pratiti slijed povijesnih događanja, ali neka od njih ne možemo izostaviti, jer je zadatak političkog izvjestitelja pratiti upravo slijed i razloge nekih političkih previranja.

“Slijedio je znameniti, svima poznati Friedjungov proces. Koalicija je sjedila na optuženičkoj klupi u Beču, kao veleizdajnik habsburške dinastije, a mene je i opet *Obzor* poslao za reportera ovom procesu.”³⁷ Stranim novinarima Zagorka govori istinu o optuženima, ali već nakon tri dana – poziv u ministarstvo, u kome je optužena za “tajne seanse sa inozemnim novinarima”. Nude joj skupocjene poklone (trokatnicu !) i udoban život.

Zagorku krasi domoljublje, odlučnost, marljivost, upornost, istinoljubivost, pa ona s gnušanjem odbija ponude moćnika. Ipak nije šutjela, nego odlučno rekla: “/.../ kako bih mogla sa sobom provesti život, kad bih počinila tako nepošteno djelo, veleizdaju prema svojoj domovini”.

Slijedile su ucjene, prijetnje, poniženja žene: “Meni, mužu svatko će vjerovati na časnu riječ, a vama, ženi, - nitko! /.../. Malo ste prerano izvoljeli doći na svijet, gospodo žurnalistice.” A ja odgovorim: “I sramim se što među vama živim.”³⁸

Zbog inteligencije, koju je nosila, britkih i oštrih komentara o moćnicima na političkim položajima stekla je naklonost uglednika, a među njima i uglednoga češkog političara Tome Masaryka, koji je bio i prijatelj hrvatsko-srpske koalicije. Zagorka je osjetila da cijeni njezine novinarske sposobnosti, ali zgrožena nad drskošću ministra, odlučila ispričati istinu. Utjeha je bila samo potvrda da je taj “ministar najopasniji tip monarhije”, a još jedna nevjerovatna istina zgrozila Zagorku: “On je već nepoćudne muževe i žene spremio u ludnicu.”

Masaryk joj obećao pomoć u tim teškim trenucima, a onda “povede me ispod ruke u hotelsku blagovaonu /.../”. Prisutni zapljeskali, a Masaryk reče:

³⁶ Anonim: K 10-godiš. Zagorkina novinarskog rada. *Hrvatska smotra*, 4/1908, sv. 3, br. 35, str. 101.

³⁷ V. Brešić: Cit. dj. str. 469.

³⁸ V. Brešić: Cit. dj. str. 470.

“Vi i ne slutite, koliko imate razloga da ozbiljno aplaudirate ovom ženskom čovjeku, koji se tako nesebično i pošteno bori za svoje i naše ideale.”³⁹

Hrvatska Europi poklonila prvu hrvatsku novinarku, Mariju Jurić Zagorku. Talent i vrline koje je nosila probile visoke barijere korupcije, a ona svijetla obraza ostala domovini svojoj i narodu svojemu ponos, upravo onakav kakav je zaželio biskup Strossmayer desetogodišnjoj Marianni.

Na proslavi svojega velikoga 30-godišnjaga jubileja Zagorka radosna srca radost poklanja svima koji su uz nju i njezinu pisanu novinarsku i književnu riječ dugi niz godina. Ganuta je poklonjenom pažnjom, pa joj misli glasno naviru:

“A vi ste izrekli svoju riječ — prelijepu i preveliku! A — ja — ja ću pokušati ispričati vam svoju ispovijest — priprostu, ali istinitu... Bilo je to davno — pred mnogo više od trideset godina. Tada je neko neznatno dijete Zagorja dolutalo u Zagreb, /.../. I donijelo je srce u kojem nije bilo ničega drugog — do neke čudesne ljubavi prema domovini, i neke velike želje da se za nju bori i da za nju radi.”⁴⁰

Ponovni susret sa Strossmayerom na Griču, njegov govor i nadaleko znana njegova govornička vještina sve zadivila, a onda pjesma ženskoga pjevačkoga društva *Još Hrvatska ni propala dok mi živimo*. Pjesma završila, a Strossmayer se obratio ženama: “Ne može propasti narod, ako mu žene ljube domovinu i njenu slobodu! Žene, Hrvatice — vodite narod k slobodi!”

Pošla Zagorka, vrelim fanatizmom nošena, — i nije stala. Književna riječ i povijest hrvatska, novi je temelj na kojem počela staze književne...

I još jedna istina među brojnima: radnice tiskare poželjele susret sa Zagorkom. Posjetila ih je i zatekla tužnu istinu našu: žene blijede i slabo odjevene, ulagale u strojeve papir. Pozvala ih k sebi, a susret ponudio i prijateljstvo za istu, žensku istinu tužnu: omalovažavanje ženskoga rada i nepravedni poredak u društvu i državi prema ženi. I počelo je: Marija je osjetila na vlastitoj nesreći — mora pokrenuti i ostale zapostavljene i ponižene žene, te zajedno izboriti ravnopravnost ...

Zgranuta uporabom njemačkoga jezika u najvećem hrvatskom gradu Zagrebu, Marija poziva svoje suradnice na akciju: — osloboditi Zagreb od germanizama! Nekoliko odvažnih, rječitih mladih žena krenulo ulicama Zagreba, šetalištima i trgovinama, zaustavljajući prolaznike, koji su govorili njemački, zamolile zgranute “strankinje” “da biste izvoljeli govoriti hrvatski”, jer je ovo Zagreb, Hrvatska...

Sutradan, na Kačićевой kamenoj ruci osvanuo plakat upozorenja: odvesti luđakinju u ludnicu ili na redarstvo!

³⁹ Masaryk o Zagorki. V. Brešić: Cit. dj. str. 470.

⁴⁰ Zagorkin jubilej. 30 godina rada. *Ženski list*, br.7/1931, br. 7, str. 28.

Putanja Zagorkina kretanja nije lokalna sredina. Profesionalna novinarka je suradnica riječkoga *Novoga lista*, splitskoga *Narodnoga lista*, *Nova reforma* (Krakow), *Keleti Értesitő* (Budimpešta) i mnogih drugih, što je bila potvrda vrijednosti ugledne novinarkе i književnice.

Književna riječ u romanu, crtici ili kazališnom djelu, prisutna u knjizi, brošuri, novinskom članku, romanima u nastavcima... Iako književna kritika nije sklona Zagorki-književnici, nazivajući njezina djela *šund literaturom*. Ipak, Strossmayer novčano pomogao izdavanje Zagorkina djela *Roblje* i *Vlatko Šaretić*, a ona piše biskupu:

“Ne znam kako da zahvalim vašoj preuzvišenosti i onu veliku, meni izkazanu dobrotu, kojom preuzimlje Vaša preuzvišenost moj račun za nakladu *Roblja*. Moralni uspjeh imala je pripoviest svuda, pa izlazi i u poljskom prievodu, ali materijalno veoma slab. /.../. Kad je knjiga bila u štampi, i sve uređeno za posvetu Vašoj preuzvišenosti, poručiše mi još prije nego li dozvolu zamolila u Vaše preuzvišenosti, od magjarona, da će cielu knjigu zapliieniti jer da je buntovnička! Stoga sam u zadnjem času morala odustati od toga, da Vaše veliko ime ne bude žrtva nedostojne cenzure. Na posliedku ipak se nisu usudili zapliieniti po drugi put. Ali s drugim dielom, ako ću dobiti Vašu dozvolu, neće biti takove bojazni, i onda bude lako, jer ću sve zapliienive stvari poslati u Poljsku, gdje očekuju već drugi dio.”⁴¹

Vrijeme odmicalo, a Zagorkina novinarska i književna riječ punila javna glasila, novinske kioske. Povjesničari i neki književnici prihvatili Zagorkinu pisanu riječ, pa ponudili pomoć: Kranjčević, Supilo, Radić i dr. (Prve je knjige materijalno pomogao đakovački biskup Strossmayer.) Zagorkin ulazak u javnost istina javna; čitatelja sve više, kazališna publika oduševljena, pa se i stav povjesničara-znanstvenika i povjesničara književnosti te književnih kritičara postepeno mijenja.

U *Predgovoru* knjizi *Tajna krvavog mosta* Ivo Hergešić je nazvao Zagorku “društveno-književno-novinarskim fenomenom”; potražio je malo-brojne štovatelje Zagorkine pisane riječi, izdvajajući poštovanje pojedinaca prema marljivoj, zapostavljenoj i ponižavanoj Zagorki. Đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer rano otkrio vrijednost rada i djela Marije Jurić Zagorkе, Silvije Strahimir Kranjčević razumije teškoće Zagorkine (jer ih je i sam imao; Strossmayer pomogao). Kranjčević poručuje: *Oslonite se uvijek na mene, dat ću Vam pouke*, ali i stalnu suradnju u sarajevskoj *Nadi*.

Stjepan Radić, nezadovoljan *Obzorovim* osvrtima na njegove govore, zahtijeva profesionalnu novinarku Zagorku, koja posjeduje i “moralno-politički stav”.

⁴¹ Zagorka: Pismo Strossmayeru Zgb. 4. 4. 1906. Dijecezanski arhiv u Đakovu. Strossmayerova korespondencija.

Frana Supila izdvaja Hergešić, jer je on 1906. “čini se — prvi uočio izvanrednu važnost Zagorkinih reportaža sa zajedničkog Sabora u Budimpešti”. Supilo piše Zagorki iz Egipta: “Saznao sam da ste odbili sjajno namještenje u *Pester Lloyd*./.../. Vi ste ostali radije iza kulisa svoje domovine. Zagorčice, vi ste muž na mjestu!”⁴² Deminutiv *Zagorčice*, odabrao Supilo i poslao iz dalekoga Egipta (umjesto ruže!), izražavajući joj poštovanje koje joj je, u trenucima neshvaćenosti i nerazumijevanja sredine, bilo melem.

Književni počeci Marije Jurić Zagorke Stanka Lasića iz 1986. djelo je koje je autor obilježio kao *uvod u monografiju*, ogrativši se unaprijed: kako prići i sistematizirati vulkan zvan Zagorka. Djelo je prvi iscrpan prikaz istina životnoga puta Marije Jurić Zagorke, 29 godina poslije njezine smrti. Precizan i informativan, Lasić strpljivo traga za svim informacijama koje je ostavila sama Zagorka, ili su kao dokumenti sačuvani o njoj. Djelo je bogato literaturom, djelomično i kritičkom ocjenom vrijednosti Zagorkina književnoga djela. “Zadržimo li kritičku distancu”, piše Lasić, iznenadi nas “žena koja je prije svega bila književnik /.../ koja u hrvatskoj kulturi ostaje /.../ kao nepovnljivi spisateljski fenomen /.../ prikazivala sebe prvenstveno kao političko biće. /.../ dominantna njezine ličnosti bila je književnost.”⁴³

Tragajući za istinama životnim ove neobične žene sami donosimo sud, kao logičnu istinu koju smo našli, ali možemo li se doista zadovoljiti vlastitim viđenjem, ili ipak vjerovati njoj, Zagorki, koja je mnogo toga rekla o sebi. Njezina je istina stvarnost nje same i njezine kalvarije životne i rijetke radosti.

“Javno na pozornici rekla sam publici, da nisam i nikada neću biti književnik, niti sam pokušala to biti. Moja je profesija *novinarstvo*. Romane sam pisala samo za propagandu protiv njemačkih romana.”⁴⁴

Vjerujemo iskrenosti Zagorkinoj, ali mi se radujemo dvostruko: imali smo u njoj ženu našega podneblja, natprosječno inteligentnu, iskrenoga domoljuba, novinarku, književnicu, pisca kazališnih djela, a kroz svu ostavštinu njezinu — bogatstvo istina vremena kojemu je pripadala, — borbu za slobodu domovine koju je iskreno voljela.

“Sav taj moj rad bio je neodoljiva, neutaživa potreba duše moje, bio je jedini uvjet svemu mojemu životu! Bio je sva sreća moja, — ali i sva bol moja!”⁴⁵

⁴² Ivo Hergešić: Predgovor knjizi Marije Jurić Zagorke *Tajna krvavog mosta*, Zagreb, 1982., str. 6.

⁴³ Stanko Lasić: *Književni počeci Marije Jurić Zagorke (1873-1910) - uvod u monografiju*. Zagreb, 1986, str. 59.

⁴⁴ Zagorka: *Što je moja krivnja?* Rukopis, 1947, str. 28.

⁴⁵ Zagorkin jubilej, cit. dj. str. 28.

LITERATURA

I. O JOSIPU JURJU STROSSMAYERU

1. *Dnevnik Sabora Trojedne Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije 1861.* Zagreb, 1862.
2. *Album zaslužnih Hrvata XIX stoljeća.* Zagreb, 1898-1900.
3. *Spomen-cvijeće iz hrvatskih i slovenskih dubrava. Josipu Jurju Strossmayeru, 50-godišnjica biskupovanja,* MH, Zgreb, 1900.
4. Matija Pavić - Milko Cepelić: *Josip Juraj Strossmayer, 50-godišnjica biskupovanja.* Đakovo-Zagreb, 1900-1904.
5. Ivan Šarić: *Spomen-knjiga iz Bosne. Biskupu Strossmayeru u spomen.* Kaptol vrhbosanski. Zagreb, 1901.
6. Tadija Smičiklas: *Nacrt života i djela biskupa Josipa Jurja Strossmayera, izabrani njegovi spisi, govori, rasprave i okružnice.* Zagreb, 1906.
7. Milko Cepelić: Martić i Strossmayer. *Spomen-knjiga fra Grge Martića,* Sarajevo, 1906.
8. *Kalendar Strossmayer za godine 1907-1912,* Zagreb.
9. R. W. Seton-Watson: Bishop Strossmayer and the Renaissance of Croatian Culture. *The Southern Slav Question and the Habsburg Monarchy.* London, 1911.
10. Antun Gustav Matoš: Dva velika Hrvata. U spomen hrvatskim velikanima Strossmayeru i Starčeviću. *Danica hrvatska. Koledar za god. 1923.*
11. Ferdo Šišić: *Korespondencija Rački-Strossmayer,* knj. I-IV, Zagreb, 1928-1931.
12. Vladimir Koščak: Strossmayer i njegovo doba. *Vjesnik, Zgb.* 25. 2.- 14. 4. 1966. (49 nastavaka).
13. Ivo Sivrić: Bishop J. Strossmayer. *New Light on Vatican I.* Chicago-Rome, Ziral and Franciscan Herald Press, 1975.
14. Andrija Šuljak: Đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer. *Revija 29,* Osijek, 1989.
15. Stjepan Damjanović: Ćirilometodska baština u prepisci Rački-Strossmayer. U: *Jedanaest stoljeća nezaborava.* Osijek-Zagreb, 1991.
16. Josip Juraj Strossmayer: *Govori.* Priredila Stana Vukovac. Vinkovci, 1994.
17. Josip Juraj Strossmayer: *Izabrani književni i politički spisi I.* Priredio Dubravko Jelčić. Zagreb, 2005.

II. O MARIJI JURIĆ ZAGORKI

1. Marija Jurić Zagorka: Čuška kao legitimacija (Iz moje novinarske bilježnice). *Hrvatski list* Osijek, 19/1938, br. 250, str. 23.
2. Marija Jurić Zagorka: Hrvatske žene i politika. *Obzor*; 49/1908, br. 109, str. 1-3.
3. Marija Jurić Zagorka: Magjari o Strossmayeru (Istinit događaj). *Obzor* 39/1898, br. 64, str. 1.
4. Marija Jurić Zagorka: Miss Beck u Jugoslaviji. Amerikanka za Strossmayera. *Jutarnji list* 10/1921, br. 3329, str. 7.
5. Marija Jurić Zagorka: U Rogatačkoj Slatini. *Obzor*; 39/1898, br. 178. str. 1-2: br. 179, str. 1-2.
6. Marija Jurić Zagorka: Prvi list. Iz Dnevnika jedne žene. *Vienac*, 31/1899, 40, 639-640.
7. Marija Jurić Zagorka: Hrvatska obstrukcija u Budimpešti. (Dojmovi iz zajedničkog sabora), Budimpešta, 30. lipnja. *Obzor*; 48/1907, br. 175, str. 1-2.
8. Marija Jurić Zagorka: Hrvatska žena u političkoj borbi. *Ženski svijet*, 1/1917, br. 1, str. 5-8.
9. Marija Jurić Zagorka: Magjari i hrvatska spisateljica. *Novi list*, 5/1902, br. 55.
10. Marija Jurić Zagorka: Za Vas, Madame... Žensko pravo glasa. *Čičak*, 1/1939, 4, 10.
11. Marija Jurić Zagorka: Dolazak Radića u Zagreb. *Dom*, 22/1928, br. 28, str. 3-4.
12. Bora Đorđević: *Zagorka - kroničar starog Zagreba*. Zagreb, 1965.
13. Stanko Lasić: *Književni počeci Marije Jurić Zagorke (1873-1910) - uvod u monografiju*. Zagreb, 1986.
14. Vinko Brešić: *Autobiografije hrvatskih pisaca*. Zagreb, 1997.

Summary

MARIANNA (MARIJA) JURIĆ ZAGORKA AND JOSIP JURAJ STROSSMAYER, BISHOP OF ĐAKOVO

Our intention is to give only a glimpse of the breadth of lives and works of two great figures of Croatian history and culture, the journalist and writer Marianna (Marija) Jurić Zagorka, and the great Croatian bishop, enlightener and benefactor Josip Juraj Strossmayer, which they left behind as heritage for their people.

What do these two people, separated by such a vast age difference (58 years), have in common? Meticulous research of the prolific, but thorny lives of Josip Juraj Strossmayer (1815-1905) and Marianna (Marija) Jurić Zagorka (1873-1957) provides an answer to this question.

Strossmayer, the Bishop of the Diocese of Đakovo and Srijem and a dignitary of global renown, stood at the helm of a number of activities united under the common motto *Through Enlightenment to Freedom* during the difficult days of the Croatian nation's struggle for freedom. He accepted the office of the County Prefect of the Virovitička County and became an MP. He was the leader of the Croatian nation's battle for freedom. He supported the establishment of the Academy of Sciences and Arts and the establishment of the University financially, built the cathedral in Đakovo, founded the Gallery at the Academy in Zagreb, provided financial support to poor students and institutions...

Marianna (Marija) Jurić came from Zagorje, from a wealthy, but unhappy family in which there was no love.

She was different from her brothers and from noble and peasant children alike. The qualities that would stay with her for her entire life had already surfaced when she was just a small child: resolve, diligence, veracity, patriotism, desire to learn, talent for the written word, and love for all sufferers.

Zagorka met distinguished Bishop Strossmayer by chance when he visited Zagreb as a guest. A top pupil of the School of the Sisters of Mercy, Zagorka was chosen to welcome the Bishop on behalf of her school. "Thank you, my child. God bless you and may you do honor to you country and serve it well!", the Bishop told the girl Marianna, who remembered his words and kept them in her heart as a pledge. When life served her with nothing but bitterness, when she was persecuted, humiliated and alone, the Bishop's words drove her forward.

Journalism was Zagorka's great love ever since she was a child. The Bishop helped her and Zagorka was admitted into the editorial board of *Obzor* as early as in November 1896. Her contributions had to be anonymous because she was a woman! She used the pseudonym *Zagorka* and the readers soon recognized her. This was the beginning (or perhaps only the continuation) of her life's troubles, but her power of will and her talent drove her on and earned her the title of *the first Croatian female journalist and the first female journalist in South East Europe*, as well as a distinguished writer.

(Sažetak prevela: Ana Levak Sabolović)

Key words: Josip Juraj Strossmayer, bishop, enlightener, patron of culture; Marianna (Marija) Jurić Zagorka, first Croatian female journalist, woman writer.